

УДК 1(314/316)+308+316(93/94)

О. Г. Найдъонов
докторант відділу інтернаціоналізації вищої освіти
Інституту вищої освіти
Національної академії педагогічних наук України

ВНЕСОК ФРАНКЛІНА ГІДДІНГСА В ТЕОРІЮ СОЦІАЛЬНОЇ ЕВОЛЮЦІЇ Й СОЦІОГЕНЕТИКУ

Проблеми соціального розвитку постійно перебувають у полі зору дослідників соціальних наук, оскільки будь-яке суспільство прагне динамічно розвиватися. На сьогодні також усе більш актуальними стають дослідження соціального наслідування в найбільш широкому розумінні, уже об'єднані в соціогенетику, концептуальний зміст якої формувався в середовищі видатних представників соціально-філософської думки, серед яких одне з чільних місць посідає Франклін Генрі Гіддінгс (Franklin Henry Giddings) (1855–1931).

Цьому видатному представникові американської соціально-філософської думки в українській соціальній філософії й соціології приділено невідповідно мало уваги. Будучи одним із «чотирьох засновників» американської соціології, Ф. Гіддінгс уславився як провідний соціальний теоретик і творчий науковець початку ХХ ст. У його працях наявні як глибокий якісний філософський аналіз, так і соціологічні кількісні дослідження людського суспільства. Науковець сформулював кілька плідних понять та ідей, які пояснювали важливі суспільні процеси і стали основою подальших концептуалізацій соціальних наук. Праці Ф. Гіддінгса заклали фундамент для розвитку такого важливого етапу соціальних наук, як неопозитивізм. Своїми філософськими узагальненнями, соціологічними викладками й творчими прозріннями та здогадками науковець збагатив скарбницю знань про суспільство, які зберігають актуальність до сьогодні.

Найбільш важливою працею Франкліна Генрі Гіддінгса є «Принципи соціології: аналіз явищ суспільності й соціальної організації»¹ (1896 р.), яку перекладено сімома мовами [1]. Він також написав «Елементи соціології» (1898 р.) – один із найкращих ранніх американських підручників із соціології [2]. Праця Ф. Гіддінгса «Демократія та імперія: дослідження їх психологічних, економічних і моральних засад» (1900 р.) – соціально-філософське дослідження неминущої цінності, яке складається з огляду різних суспільних проблем. «Індуктивна соціологія» (1901 р.) розроблена вченим як основа для статистичних досліджень [4]. Огляд літератури й історичні ілюстрації до понять і концепцій, викладених в «Індуктивній соціології», Ф. Гіддінгс подав у наступній своїй роботі – «Описова та історична соціологія» (1906 р.) [5]. Проблеми політичної моралі, відповідальності політиків за військові дії направлені проти інших держав і народів, нищівна критика німецького милітаризму глибоко проаналізовані дослідником у його роботі «Підзвітна держава» (1918 р.) [6]. У 1922 р. Ф. Гіддінгс публікує свою другу з найбільш важливих праць – «Дослідження теорії людського суспільства» [7], де ґрунтовно переглядає й суттєво посилює свої попередні концептуальні та соціально-філософські напрацювання. Ф. Гіддінгс стверджує, що навколишнє середовище впливає на характер населення і його здатність долати життєві труднощі, творити технології, шукати методи рішення різного роду обмежень і проблем. Наступна його робота – «Наукове дослідження людського суспільства» (1924 р.) – стала, по суті, адаптацією до якості підручника попередньої праці Ф. Гіддінгса «Індуктивна соціологія»: у ній автор розглядає соціологію як науково-теоретичну основу статистики [8]. Її можна вважати ще одним удалим підручником із соціології. У праці «Дієва медицина: забобони і їх протитотута» (1929 р.) науковець робить заклик щодо важливості ролі осучасненої освіти для соціогенезу, фактично передбачає інформаційну сутність сучасних освіти й суспільства [9]. Ф. Гіддінгс також намагається задіяти в науковому обігу езотеричні знання (називаючи їх окультними), що ро-

бить йому честь, ураховуючи складність порушеної проблеми. Останню працю «Цивілізація й суспільство» (1932 р.) – збірку фундаментально наукових лекцій ученого, укладав Говард Одум (Howard W. Odum) уже після смерті вченого [10]. У ній Ф. Гіддінгс аналізує конфлікти між урядом, який підтримує порядок у суспільстві, і народними звичаями в періоди соціальних змін. Цей дещо неповний перелік праць Ф. Гіддінгса та численні англомовні публікації про його творчий доробок свідчать принаймні про історичну значимість внеску цього видатного мислителя в соціальну філософію й соціологію.

У процесі теоретичного осягнення соціуму українська соціально-філософська думка недостатньо враховує творчі здобутки Ф. Гіддінгса. Так Л. Белова розглядає його наукові досягнення в контексті теорії й практики виховної системи вищого навчального закладу [11]. Теорії соціалізації людини Ф. Гіддінгса у своїх дослідженнях з якісного вдосконалення процесу соціалізації осіб з особливими потребами використала Н. Ашиток [12]. В. Харченко розглядає стратегії соціальної адаптації та рівні економіко-психологічної адаптації особистості [13].

Білоруська дослідниця О. Осипова розглядає творчість Ф. Гіддінгса доволі всебічно, пов'язуючи й указуючи на теоретичну спорідненість його творчості з творчістю іншого видатного американського вченого – Л. Уорда [14]. Російські дослідники В. Луков і Е. Лукова ґрунтовно аналізують теорію соціалізації Гіддінгса [15]. Серед тих, хто досліджував наукові здобутки чи використовував у своїх дослідженнях праці вченого, варто назвати таких дослідників, як Ф. Ганкінс, Г. Зборовський, Х. Хакімов, О. Мусієнко, В. Андрухов, О. Коларькова, В. Желтов, Е. Горшков, Е. Бобилев та ін. Але все ж, незважаючи на низку публікацій плідного аналізу творчості Ф. Гіддінгса, залишаються не достатньо дослідженими, особливо в україномовному науковому просторі, соціогенетичні аспекти соціально-філософських поглядів американського дослідника.

Метою статті є обґрунтування значущості й актуальності наукових надбань Ф.Г. Гіддінгса в контексті рушійних сил і спрямування соціальної еволюції та проблем соціального успадкування для становлення соціально-філософської думки.

Франклін Генрі Гіддінгс спирався й творчо розвивав насамаперед ідеї О. Конта, А. Сміта, Дж.С. Міля, Г. Спенсера, Л. Уорда, Е. Дюркгайма й основоположника психологічного напрямку в соціології – французького дослідника Габрієля Тарда (1843–1904), який уважав, що соціальні явища за своєю природою є психічними. Ф. Гіддінгс зазначав, що «об'єктивне пояснення» соціального розвитку Г. Спенсера має бути доповнене «поясненням суб'єктивним». Він підкреслює: «Усі істинні соціальні факти по природі своїй психічні» [16, с. 291], оскільки слово «суспільство» першочергово означає співтовариство, спільне життя, спільність. Звідси Ф. Гіддінгс убачав головне завдання соціально-філософської думки в інтеграції суб'єктивного й об'єктивного суспільних процесів у поняттях і термінах психічної діяльності, органічного регулювання, природного відбору та збереження енергії [16, с. 312]. Тому наш аналіз його творчості буде зосереджено передусім на психологічних факторах розвитку суспільства, тобто на тих, які залежні від людей, оскільки, на думку американського науковця, психологія виділилася з біології, а соціологія – із психології. На думку Ф. Гіддінгса, психологія – це наука про елементи й походження емоційно-розумових явищ людини, а соціологія – учення про розумові явища в їх найбільш загаль-

¹ Назви всіх праць Ф. Гіддінгса дано в перекладі автора статті. Російською мовою назву цієї роботи перекладено як «Основания социологии: анализ явлений ассоциации и социальной организации» [17].

них суспільних утвореннях і виявах, про свідому людиноспрямовану еволюцію соціального середовища.

У суспільстві нерозривно діють два процеси: суб'єктивний і об'єктивний. Об'єктивний процес пов'язаний із «уписаністю» суспільства в космічний ритм, колообіг усесвіту, який існує незалежно від людини, поза її волею, але який людина може й повинна враховувати у своїй діяльності. Водночас суспільство не є пасивним спостерігачем, який мов той весляр, сидячи в човні, незворушно споглядає, куди винесе його вир всесвіту. Ф. Гіддінгс постійно підкреслює наявність суб'єктивного процесу в суспільстві – виявів соціальної волі. Тобто, людина, як і суспільство, здатна впливати на свою долю. «Уписаність» людства в життя космосу є не вироком, а лише напрямом, у межах якого людина може виявити свою соціальну волю. Саме наявність суб'єктивної волі є умовою того, що соціальний розвиток можливий і піддається науковому аналізу.

Для того щоб суспільство існувало, упорядковано функціонувало, розвивалося, необхідно виділити в суспільстві соціальний факт, який би слугував критерієм розвитку народу. Ф. Гіддінгс таким соціальним фактом убачав свідомість роду («consciousness of kind»). «Соціологічний постулат може бути тільки таким: первинний і елементарний суб'єктивний факт у суспільстві є свідомість роду», – наголошував учений [16, с. 301]. Свідомість роду диференціюється за класовою та расовою ознаками, і поведінка індивіда залежить від того, з членами якої групи він себе ідентифікує. Поведінка людини щодо тих, кого вона відчуває більш на неї схожими, інстинктивно і ґрунтовно відрізняється від поведінки щодо тих, кого вона вважає менш подібними собі. Виведення Ф. Гіддінгсом соціально-психологічного постулату про свідомість роду є безумовною його заслугою. «Під цим, – писав учений, – маю на увазі такий стан свідомості, у якому всяка істота, яке б місце вона не посідала в природі, визнає іншу свідому істоту як таку, що належить до одного роду із собою» [16, с. 301]. Усяке поведіння, будь-яка поведінка людини, яку можна назвати соціальною, визначається саме свідомістю роду, тому що вона «постійно втручається в дії» людей, впливає на зміст їхньої поведінки.

Свідомість роду, у розумінні Ф. Гіддінгса, – психологічний ключ до пізнання соціальної еволюції: «... В еволюції соціального вибору, соціальної волі або соціальної політики всі мотиви групуються навколо свідомості роду як визначального принципу» [16, с. 304]. Поняття свідомості роду продуктивно спрацьовує щодо концепції соціальної структури суспільства та соціальної політики. Ф. Гіддінгс виділяє три групи класів: життєві класи, класи особистостей і соціальні класи [17, с. 136–137]. «Життєві класи» розрізняються за якістю й тривалістю життя, рівнем смертності й народжуваності. «Класи особистостей» розрізняються за такими психологічними критеріями, як ступінь обдарованості; ним виділяються класи геніальних, талановитих, звичайних, бездарних людей. В основу класифікації «соціальних класів» покладено ступінь розвиненості почуття соціальної солідарності («свідомості роду»), яка скріплює людей у великі групи. Виходячи із цього критерію, Ф. Гіддінгс розрізняє такі класи: соціальний, не-соціальний, псевдосоціальний і антисоціальний. До першого Ф. Гіддінгс зараховує людей, котрі активно захищають своє суспільство, свій соціальний лад і прагнуть його поліпшити. Несоціальний клас становлять люди, які байдужі до справ суспільства і тяжіють до індивідуалістичних виявів життя. Псевдосоціальний клас становлять бідні люди, котрі прагнуть жити за рахунок суспільства. Нарешті, до антисоціального класу він зараховує злочинців – людей, які ненавидять це суспільство і його інститути.

Реалії українського сьогодення підтверджують соціально-філософські висновки Ф. Гіддінгса. Учасники Майдану 2013–2014 рр., добровольці українських збройних сил і добровольчих корпусів, а також волонтери, які забезпечили боєздатність українського війська в Україно-російській війні 2014–2015 рр., яку чомусь називають АТО, належать до соціального класу. На жаль, в Україні виявилось немало людей, які зі зброєю в руках стали на бік ворогів України. Такі люди належать до антисоціального класу суспільства в класифіка-

ції Ф. Гіддінгса. Несоціальний клас, мабуть, є найбільш численним в Україні хоча б тому, що явка виборців на місцевих виборах 2015 р. становила 46,62%. Значною мірою причиною такої жахливої ситуації стала «об'єктивістська» матеріалістична методологія української соціальної науки, яку сповідує за інерцією значна частина викладачів, науковців і політиків. Недооцінювання українськими можновладцями значимості людини, її культурного рівня, психології, ідеалу, цінностей, яких вона дотримується, обернулася для суспільства тяжкими людськими, моральними, фінансовими, територіальними та іншими втратами.

Отже, на думку Ф. Гіддінгса, суспільство розвивається за умови збільшення численності соціального класу суспільства, коли зростає єдність суспільства, а суспільні відносини є гармонійними, характеризуються розвинутою свідомістю роду. Деградувати суспільство починає за наявності значного збільшення частки громадян, яких за рівнем свідомості роду можна зараховувати до несоціального, псевдосоціального чи антисоціального класів. Такі суспільства рано чи пізно гинуть. Радянське суспільство спіткала саме така участь, тому що чинний на той час режим створив і виховав величезну кількість людей, які прагнули жити за рахунок суспільства. Наприклад, партійні діячі перетворили державні установи в місця працевлаштування своїх родичів, дітей і друзів, які часто не мали для такої праці відповідних здібностей. Були також штучно створені звання «народний», «заслужений», «відмінник» тощо для людей, відданих ідеям партії, з метою поліпшення за рахунок суспільства їхнього статусу й матеріального рівня. Не поодинокі випадки, коли під звільнених керівників партпарату створювалися суспільно непотрібні установи, що поглинали життєву силу суспільства. Радянське суспільство було свідомим рекордсменом із соціального підйому та корупції – така кількість і обсяг пільг існували тільки в ньому. Цих радянських соціальних «рудиментів і атавізмів» ще багато залишилося в українському суспільстві, які гальмують його розвиток і процвітання. Зокрема, український соціолог В. Ворона характеризує Україну як авторитарно-неопатичну (кумівську) державу [18, с. 3].

На думку Ф. Гіддінгса, соціальне життя є результатом взаємодії «первинних причин» – природних ресурсів і природного середовища – та «вторинних причин» – мотивів людської діяльності. Первинні причини визначають силу всіх соціальних енергій, які через фізичну енергію перетворюються за допомогою економічної діяльності в «соціальну композицію» або в численність, густоту й генетичну гетерогенність цієї популяції. Водночас освоєння продовольчих і енергетичних ресурсів збільшує соціальну динаміку, а отже, процеси диференціації та інтеграції, ускладнюючи в такий спосіб «соціальну конституцію», тобто функціональні соціальні угруповання, від соціальних клубів до суверенних держав. Соціальна еволюція людства спочатку відбувається під впливом зовнішніх умов (запасів їжі, температури, зіткнення з індивідами або племенами). Потім усередині агрегації в подібних один одному індивідів з'являється свідомість роду, агрегація розвивається в асоціацію. Індивіди намагаються розширити й поліпшити свої соціальні відносини. При цьому деякі соціальні відносини вони намагаються зберегти і посилити, а інші усунути як небажані. Так, із часом утвориться суспільство: агрегація переходить в складну та міцну організацію.

Відправним пунктом соціально-філософських теорій, уважає Ф. Гіддінгс, має стати поняття «людина», так як чим повніше є усвідомлення кожною людиною свідомості роду, тим краща соціальна організація народу. Ф. Гіддінгс, як і О. Конт, уважав суспільство подібним до людського організму, проте процес, як і в ньому відбуваються, мають не біологічний, а соціальний характер. Суспільство, на його думку, не просто система, організм, а організація: «Суспільство є щось більше, ніж організм, ... воно є щось більш високе і складне, ніж організм... Суспільство є організація» [16, с. 300], бо функція його полягає в розвитку суспільного життя на раціональних засадах і «творенні людської особистості» на моральних засадах. Він характеризує суспільство як співтовариство, певну спільноту людей, яких об'єднують психологічні узи, свідо-

мість роду. «Розумові й моральні елементи суспільства, поєднуючись у різноманітних комбінаціях, утворюють так зване спільне почуття, спільне бажання, моральне почуття, суспільну думку та спільну волю суспільства» [16, с. 292]. Поняття «суспільство» для Ф. Гіддінгса означає також сукупність індивідів, які живуть у спілкуванні та співробітництві, поєдналися чи організувалися для якоїсь спільної мети [16, с. 291]. Основна функція суспільства – розвиток моральної природи людини, а прискорення прогресу – органічне поєднання еволюцій особистості й соціального середовища: «Суспільство – це засіб удосконалення людської особистості» [16, с. 295].

Важливою основою соціогенезу, на думку Ф. Гіддінгса, є його енергетична основа. Людина черпає енергію з природи. Суспільство та навколишнє середовище перебувають у постійній взаємодії: «Населення перетворює засоби життя навколишнього середовища в життєву енергію, що є джерелом всієї соціальної діяльності». Енергія людини, згідно з Ф. Гіддінгсом, витрачається переважно на зростання народонаселення й освоєння нових територій. Учений виділяє два види енергії: фізичну та психічну. Прогрес бачиться йому як низка перетворень енергії: «Прогрес є зростаюче перетворення видів енергії, що не супроводжуються психічними виявами, у види енергії, що супроводжуються психічними явищами зростаючої складності» [17, с. 384]. Цінність енергетичного підходу Ф. Гіддінгса в соціальному розвитку полягає в тому, що людству потрібно розібратися з важливим питанням: звідки брати енергію для забезпечення постійно зростаючого населення.

Спроба розглядати суспільство як людину, як організм, подібний людському (тільки соціальний), виводить на важливі для суспільного розвитку висновки. Суспільство є ізоморфним щодо людини. Отже, правомірно застосовування аналізу, тогочасного з тим, який ми застосовуємо для аналізу людини. Тобто, слушно говорити про свідомість, характер, вдачу, розум, пам'ять народу (учений проводить також паралелі суспільної життєдіяльності й із анатомією та фізіологією людини). Тому правомірним є акцентування Ф. Гіддінгсом саме на тій частині суспільства, яку він називає «суб'єктивною». Саме вона свідчить як про успішність соціального розвитку того чи іншого суспільства, так і його невдачу. Успішність суспільства вчений пов'язує з умінням робити вибір на пряму розвитку й типу суспільства. На відміну від біологічного організму, суспільство може перетворити природний процес еволюції у свідомий процес: «Воно може довільно змінити свою долю» [16, с. 311]. У всьому цьому процесі особливості суспільного спілкування та взаємодії, соціальний вибір і соціальна воля визначаються свідомістю роду. Свідомість роду можна трактувати як колективну свідомість народу, як «соціальний розум». Продуктами соціального розуму (чи соціального інтелекту) є громадська думка, традиції, соціальні цінності, колективні настрої.

Соціальний вибір, на думку Ф. Гіддінгса, здійснюється на основі ідеалу й соціальних цінностей, найбільш концентрованим вираженням яких є уявлення людей про те, що є для них благом. Поняття блага перетворюється на ідеал, який люди намагаються втілити. Ідеал цей змінюється. Відповідно до рівня свого розвитку, люди правильно чи неправильно оцінюють засоби досягнення соціального блага. Соціологія повинна відстежувати, наскільки відповідають обрані засоби наміченим цілям у тій чи іншій конкретній ситуації. Отже, ідеальне благо регулює пошук засобів для досягнення поставленої суспільної мети. Оскільки сам ідеал видозмінюється, то повинні постійно модернізуватися й засоби його досягнення, а людина перебувати в стані безперервного вибору.

Ф. Гіддінгс намагався пояснити, чому ідеали можуть змінюватися, а суспільство вдосконалювало чинні порядки. Сучасною мовою поняття «порядок» у розумінні Ф. Гіддінгса – це сукупність норм, що забезпечують згуртованість, а значить, і силу суспільства. Тисячі різновидів соціального порядку зникли через те, що їхня користь для людини була тимчасовою й незначною. Зберігаються тільки ті, які надають силу суспільствам, «прямо або побічно ... сприяють поліпшенню соціальної людини, відточуючи її розум і роблячи її більш здібною в кооперації» [16, с. 310]. Вживання цін-

ностей відбувається в результаті соціального відбору як різновиду соціального вибору. Прикладом соціогенетики – соціального успадкування цінностей (знань, соціального досвіду тощо) – у Ф. Гіддінгса є родина. Він виокремлює три її форми: 1) сім'я безладних стосунків; 2) шлюб із розлученням; 3) шлюб, оснований на основі прихильності й обов'язку. Сильним і довговічним буде те суспільство, яке буде робити вибір і передавати у спадок нащадкам як найвищу цінність шлюб, що оснований на основі прихильності й обов'язку.

Цінності уточнюють і деталізують соціальний вибір та активізують чи, навпаки, пригнічують волю суспільства до соціального розвитку. Соціальний вибір і соціальна воля визначаються рівнем свідомості роду, від якої залежить якість відбору ідей і програм соціального розвитку та успадкування. «Щодо сили, розвитку й благополуччя суспільства вибір може бути безграмотним, нерозумним і шкідливим або освіченим, розумним і добродійним» [16, с. 302]. Соціальний вибір розповсюджується також на спадок, який суспільство хоче передати наступним поколінням. Починаючи з весни 2014 р., українське суспільство активно звільняється від більшовицького спадку: зносяться пам'ятники Леніну, іншим більшовицьким діячам, перейменовуються вулиці, площі, населені пункти тощо. Загалом цей позитивний процес варто доповнити пропозицією для суспільства іншого суспільного ідеалу, наприклад, християнського.

Через те що більшість людей мають дуже низькі ідеали, на його думку, на межі XIX і XX ст. розумово й морально розвинені люди становлять меншість. Ф. Гіддінгс, усвідомлюючи недосконалість оточуючих його людей, з оптимізмом дивиться в майбутнє. Адже за умови свідомого суспільного розвитку й накопичення свідомості роду все більше буде з'являтися морально досконалих особистостей із високими ідеалами. Такі люди уможливають ультраконсервативний й ультрарадикальні форми соціального вибору, утворюють тільки прогресивний (зважений, раціональний) тип вибору і успадкування. Прихід у XX ст. до влади комуністів і фашистів продемонстрував, наскільки слухними були думки американського соціолога. Жахи двох світових війн повинні нас остаточно переконати в необхідності першочергового розвитку саме людини, її розумового та морального рівня, а не, скажімо, економіки.

Ф. Гіддінгс, як і О. Конт та Г. Спенсер, сповнений віри в можливість удосконалення людського розуму, оскільки кожен індивід поєднує в собі як прогресивні, так і консервативні прагнення, характер його поведінки залежить від «духу суспільства», у якому він живе. Енергійні люди переважають у прогресивних суспільствах, непрогресивне суспільство сприяє зникненню підприємливих індивідів. Учений переконаний, що законодавча ініціатива повинна виходити від людини, творцями дієвих законів можуть бути «швидше люди, ніж їхні уряди». Звідси випливає його наполеглива вимога: влада уряду повинна бути обмежена, а «свобода думки й дії у межах кордонів, приписаних розумом», – гарантована кожній людині [17, с. 338].

Ф. Гіддінгс, звертаючись до таких понять, як «цінність», «мета», «свобода», «відповідальність», «соціальна істота», намагається створити механізм, за допомогою якого індивід піднімається до гармонійної взаємодії з суспільством, що забезпечує їхній взаємний прогрес. Цей механізм запропонує за умови наявності в суспільстві, особливо в суспільній еліті, високоморальних людей або, як їх називає дослідник, соціальних істот. «Соціальна істота – нормально організована людина, яка винагороджує з лишком суспільство за ті здібності, якими воно її наділило. І ця істина має стати початковим пунктом для етичного вчення прийдешнього майбутнього» [16, с. 314]. Про суспільство «етичного типу» можна говорити тільки тоді, коли свідомість роду, традиції, моральні, життєві й інтелектуальні цінності, суспільний ідеал заломлені у свідомості індивіда, визначають характер його поведінки.

Перший закон соціального вибору соціолог формулює як закон уподобання будь-якої однієї з досяжних цілей. Решта законів – це комбінації вибору засобів досягнення визначеної суспільством мети, які здійснюються на основі переважаючого в ньому поняття «ідеальне благо», тобто

складного феномена, що є синтезом таких критеріїв: добротність, щастя, чистота й самоздійснення. Соціальний вибір, а отже, і соціальне успадкування відбуваються на основі панівних соціальних ідеалів. Основними, на думку Ф. Гіддінгса, є ідеал особистої сили, гедоністичний або утилітарний, ідеал чистоти (важко ідентично передати сенс, який укладав учений у нього) й ідеал самоздійснення. Ці ідеали пов'язані з розвитком людства, коли на перших етапах панував культ сили та насилля, а на етапі високої організації суспільства найголовнішою цінністю стає всебічна самореалізація кожної людини. В Україні, як це не прикро, до недавнього часу панував початковий первісно-примітивний ідеал фізичної (економічної) сили людини й суспільства.

Через соціальний вибір і соціальне успадкування суспільство прагне постійно вдосконалювати свій тип згідно з переважаним у ньому ідеалом блага. У ході інтелектуальної й моральної еволюції людства ідеал включає все більш високі цінності. Поведінка людей визначається характером комбінації інтересів різних верств населення та цілей, які вони обирають. Учений уважав: суспільство консервативне, якщо інтереси його населення нечисленні, але поділяються більшістю; радикальне – коли інтереси різноманітні, але суспільство є роз'єднаним; прогресивне – за умови гармонійного переплетіння різноманітних інтересів.

Розвиненість соціального розуму, розвиненість свідомості роду завжди сприяє суспільному прогресу. Навіть якщо вибір зроблено неправильно й можуть з'явитися негативні соціальні наслідки, суспільство здатне відвернути з хибного шляху і зробити правильний вибір. Історія ХХ ст. з його незліченними жертвами не тільки підтвердила правильність припущення Ф. Гіддінгса, а й показала необхідність якнайшвидшого пізнання механізму формування «свідомості роду» та блокування сумнівних колективних рішень. Історія України початку ХХІ ст. доводить, що нехтування розвитком інтелектуально-морального рівня українців означає розраховуватися покаліченими долями мільйонів людей, соціальними катаклізмами, руйнуванням суспільства, особистими трагедіями його громадян. Соціолог указував на фактори, які, на його думку, впливають на формування свідомості роду й розвитку людини загалом: «... під дією літератури й філософії, культу релігії та політики на розум кожного нового покоління й розвивається його тип особистості» [16, с. 313].

Відбирати з усього соціального досвіду суспільство має все те, що дає йому змогу зростати інтелектуально та морально. «Функція суспільства полягає в розвитку свідомого життя: для цієї мети воно й існує в дійсності, – пише Ф. Гіддінгс. – Воно є свідомою спільністю споріднених істот, що розвиває моральну природу людини» [16, с. 313]. Ця теза, як ніяка інша, актуальна для українського суспільства, тому що «лише 11% українців під час реалізації власних інтересів завжди дотримуються правових і моральних норм, що прийняті в суспільстві, а 44% – завжди готові їх ігнорувати» [18, с. 4].

Учений обмежується надто загальними судженнями про механізм розумного соціального вибору та відбору. Індивід може діяти двоюко: імпульсивно чи усвідомлено. Якщо цей процес здійснюється на основі усвідомленого схвалення, то можна говорити про розумний соціальний вибір. Розумним не може бути вибір, що оснований на імпульсивній дії людини.

Глибокі соціально-філософські ідеї Ф. Гіддінгса згодом будуть розвинені видатним німецьким соціологом М. Вебером [19], який переконливо проаналізує визначальну роль іншого фактора соціальних еволюцій та соціального успадкування – протестантської етики.

Отже, критерієм соціального розвитку Ф. Гіддінгса є свідомість роду – соціальний факт, яким можна продуктивно в науковому плані оперувати й заміряти. Це ступінь причетності людини до суспільства, у якому вона живе, рівень її інтегрованості в нього, зацікавленість у його покращенні та розвитку. Чим більше людей психологічно співвідносять себе з іншими людьми, тим вищими є солідарність суспільства й, відповідно, його шанси на успішну еволюцію.

Суспільство є засобом удосконалення людської особистості, його функція полягає в розвитку моральної природи людини.

Соціальний процес управляється законами соціального вибору та відбору, в основі яких лежать усвідомлені або імпульсивні дії індивідів. Дії індивідів значною мірою зумовлюються колективною свідомістю, які можна також назвати соціальним інтелектом. Еволюція стає успішною тільки тоді, коли досягається розумна збалансованість цілей і засобів, інтересів різних особистостей, створюються умови для «самоздійснення» – самореалізації людини. Ф. Гіддінгс продемонстрував нерозривний взаємозв'язок соціальної структури, колективної свідомості й соціальної поведінки особистості.

З нашого аналізу випливає, що, незважаючи на те що значущість соціально-філософської творчості Ф. Гіддінгса значною мірою виявляється в її історичній цінності, усе ж таки актуальність у контексті рушійних сил і спрямування соціальної еволюції та проблем соціального успадкування вона теж має. Подальший напрям досліджень творчості видатного американського соціолога лежить у руслі пошуку інших аспектів, які зберігають свою евристичну здатність для сьогодення.

Література

- Giddings Franklin H. The Principles of Sociology: An Analysis of the Phenomena of Association and of Social Organization / H. Franklin Giddings. – New York : Macmillan, 1896. – 476 p.
- Giddings Franklin H. The Elements of Sociology: A Textbook for Colleges and Schools / H. Franklin Giddings. – New York : Macmillan, 1898. – 353 p.
- Giddings Franklin H. Democracy and Empire, With Studies of Their Psychologic, Economic and Moral Foundations / H. Franklin Giddings. – New York : Macmillan, 1900. – 363 p.
- Giddings Franklin H. Inductive Sociology: A Syllabus of Analyses and Classifications and Provisionally Formulated Laws / H. Franklin Giddings. – New York : Macmillan, 1901. – 302 p.
- Giddings Franklin H. Readings in Descriptive and Historical Sociology / H. Franklin Giddings. – New York : The Macmillan Company, 1906. – 553 p.
- Giddings Franklin H. The Responsible State / H. Franklin Giddings. – Boston : Houghton Mifflin, 1918. – 107 p.
- Giddings Franklin H. Studies in the Theory of Human Society / H. Franklin Giddings. – New York : Macmillan, 1922. – 308 p.
- Giddings Franklin H. The Scientific Study of Human Society / H. Franklin Giddings. – Chapel Hill : Univ. of North Carolina Press, 1924. – 303 p.
- Giddings Franklin H. The Mighty Medicine: Superstition and Its Antidote / H. Franklin Giddings. – New York : Macmillan, 1929. – 147 p.
- Giddings Franklin H. Civilization and Society: An Account of the Development and Behavior of Human Society / H. Franklin Giddings. – New York : Holt, 1932. – 412 p.
- Белова Л.О. Виховна система ВНЗ: питання теорії та практики / Л.О. Белова ; Народна українська академія. – Х. : Видавництво НУА, 2004. – 264 с.
- Ашиток Н.І. Соціалізація дітей з особливими потребами в контексті підготовки соціальних педагогів / Н.І. Ашиток // Молодь і ринок. – 2014. – № 12 (119). – С. 11–15.
- Харченко В.Є. Стратегії соціальної адаптації та рівні економіко-психологічної адаптації особистості / В.Є. Харченко // Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://social-science.com.ua/article/190>.
- Осіпова О.С. Методологічне обґрунтування соціогенеза: класические подходы и инновации / О.С. Осіпова ; Беларуский гос. ун-т, Беларуский гос. ун-т транспорта. – Гомель : [б.в.], 1997. – 433 с.
- Луков В.А. О теории социализации Франклина Гиддингса / В.А. Луков, Е.Е. Лукова // Информационный гуманитарный портал «Знание. Понимание. Умение». – 2014. – № 3. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2014/3/Lukovs_Theory-Socialization-Giddings/.

16. Гиддингс Ф. Г. Основания социологии / Ф. Г. Гиддингс // Американская социологическая мысль / под ред. В. И. Добренкова. – М. : Междунар. ун-т бизнеса и управления, 1996. – С. 291–314.

17. Гиддингс Ф. Г. Основания социологии: анализ явлений ассоциации и социальной организации / Ф. Г. Гиддингс ; пер. с англ. – 3-е изд. – М. : КРАСАНД, 2012. – 432 с.

18. Українське суспільство 1992–2013. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг / за ред. д. е. н. В. Ворони, д. соц. н. Н. М. Шульги. – К. : Інститут соціології НАН України, 2013. – 556 с.

19. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму / М. Вебер ; перекл. з німецької О. Погорілого. – К. : Основи, 1994. – 261 с.

Анотація

Найдьонов О. Г. Внесок Франкліна Гіддінгса в теорію соціальної еволюції й соціогенетику. – Стаття.

У статті розглядається історична й теоретична цінність соціально-філософської спадщини американського дослідника Франкліна Генрі Гіддінгса (1855–1931), який виділяв фізичні, життєві та психологічні причини соціального розвитку, надаючи перевагу психологічним. Учений уважав дуже важливим збільшення свідомої й розумної частки зусиль людей в організації суспільства. Важливим критерієм соціального розвитку є свідомість роду – ступінь причетності людини до долі суспільства, зацікавленість у його поліпшенні та розвитку. Соціальний процес управляється законами соціального вибору й відбору. Соціогенетика – уміння суспільства відбирати і передавати наступним поколінням накопичені знання. Важливу роль тут відіграє колективна свідомість або соціальний інтелект. Згідно з Ф. Гіддінгсом, людина є головним чинником розвитку суспільства. Якою мірою суспільство розвиває людину, такою вона розвиває суспільство. Суспільство є засобом удосконалення людської особистості, його функція полягає в розвитку моральної природи людини.

Ключові слова: свідомість роду, соціальний інтелект, соціальний клас, соціальний розвиток, соціальний вибір, соціальне успадкування.

Аннотация

Найденов А. Г. Вклад Франклина Гиддингса в теорию социальной эволюции и социогенетику. – Статья.

В статье рассматривается историческая и теоретическая ценность социально-философского наследия американско-

го исследователя Франклина Генри Гиддингса (1855–1931), который, выделяя физические, жизненные и психологические причины социального развития, отдает предпочтение психологическим. Ученый считал очень важным увеличение сознательной и разумной доли усилий людей в организации общества. Важным критерием социального развития есть сознание рода – степень причастности человека к судьбе общества, заинтересованность в его улучшении и развитии. Социальный процесс управляется законами социального выбора и отбора. Социогенетика – умение общества отбирать и передавать последующим поколениям накопленные знания. Важную роль здесь играет коллективное сознание или социальный интеллект. Согласно Ф. Гиддингсу, человек является главным фактором развития общества. В какой степени общество развивает человека, в такой он развивает общество. Общество является средством совершенствования человеческой личности, и его функция заключается в развитии нравственной природы человека.

Ключевые слова: сознание рода, социальный интеллект, социальный класс, социальное развитие, социальный выбор, социальное наследование.

Summary

Naydonov A. G. Franklin Giddings's contribution to the theory of social evolution and sociogenetics. – Article.

The article deals with the historical and theoretical value of social and philosophical heritage of the American sociologist Franklin Henry Giddings (1855–1931), who singled out the physical, life and psychological reasons of a social development, preferring psychological. The scientist considered very important increase in the proportion of conscious and intelligent efforts of people in the organization of society. An important criterion of a social development is the consciousness of kind – the degree of involvement in the fate of human society, the interest in improving and developing. Social process is governed by the laws of social choice and selection. Sociogenetics – the ability of society to select and transmit to future generations the knowledge gained. An important role is played by the collective consciousness, which can be called social intelligence. For Giddings, man is the main factor in the development of society. Human society develops to the extent to which a person develops society. A society is a means of improving the human person and its function is to develop the moral nature of man.

Key words: consciousness of kind, social intelligence, social class, social development, social choice, social inheritance.